

ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙНОСТІ В ТЕКСТАХ АНГЛОМОВНИХ КАЗОК

Стаття присвячена дослідженню та систематизації лінгвістичних засобів актуалізації емоційності в текстах англомовних казок. У результаті дослідження автор дійшов висновку, що основними засобами створення експресивності в текстах англомовних казок є використання таких лінгвістичних засобів на лексичному та синтаксичному рівнях: парентетичні внесення, стилістична інверсія, авторські відступи та звернення до читачів, використання паралельних конструкцій, анафори, епіфори тощо.

Ключові слова: емоційність, англомовні казки, емоційно-забарвлені фрази, експресія.

Статья посвящена исследованию и систематизации лингвистических способов актуализации эмоциональности в текстах англоязычных сказок. В результате исследования автор пришел к выводу, что основными средствами создания экспрессивности в текстах англоязычных сказок является использование таких лингвистических средств на лексическом и синтаксическом уровнях: парентетические внесения, авторские отступления и обращения к читателям, стилистическая инверсия, однородные члены предложения, перечисление, полисиндетон, параллельные конструкции, анафоры, эпифоры и т.д.

Ключевые слова: эмоциональность, англоязычные сказки, эмоционально-окрашенные фразы, экспрессия.

The linguistic means of actualization of emotionality in the texts of English fairy tales are studied and organized in the article. In the result of the research the author concluded that the main ways of creating expressivity in the text of English fairy tales are such syntactic constructs as parenthetical insertion, author digressions and appeals to the readers, stylistic inversion, homogeneous parts of the sentence, enumeration, polysyndeton, parallel structures, anaphora, epiphora, etc.

Key words: emotionality, English fairy tales, emotionally-imbued phrases, expression.

Актуальність статті зумовлена підвищенням ролі художніх текстів у житті суспільства в цілому та зокрема у виховній роботі з дітьми; у цьому зв'язку неможливо переоцінити значення казки як у діяльності освітніх установ для дітей молодшого віку, так і спілкуванні батьків з дітьми. Необхідність у забезпеченні сучасного мовознавства дослідженнями особливостей мови казок, систематизуванням лінгвістичних способів маніфестації емоційності набуває наразі особливої актуальності за рахунок реальної необхідності розуміння художньої мови такого жанру, як казки.

Особливе значення у даному разі набувають іноземні казки, таке становище зумовлено останніми рішеннями проблем навчання іноземним мовам у дошкільних закладах та молодших класах середньої школи. Діти з великим задоволенням слухають іноземну мову, а казка є саме тим мовним інструментом, що задовольняє усім методичним принципам активізації ментальних процесів дитини, пов'язаних з мовним та естетичним вихованням. Усе сказане вище пояснює, чому великою популярністю в Україні сьогодні користуються англійські казки.

Метою статті є дослідження та систематизація лінгвістичних засобів маніфестації емоційності в текстах англійських казок. Дослідження проводилося на вибірці емоційно-забарвлених фраз, обсягом 200 одиниць з англійських казок загальним обсягом 115 сторінок тексту.

Слід зазначити, що ступінь експресії тексту казок досягається завдяки використанню автором певних лінгвістичних засобів, які характеризують його індивідуальний стиль. Основними засобами створення експресивності в тексті англійської авторської казки на синтаксичному рівні є такі синтаксичні конструкції, як: парентетичні внесення, авторські відступи і звернення до читачів, стилістична інверсія, однорідні члени речення, перелік, полісиндетон, паралельні конструкції, анафори, епіфори.

Парентетичні внесення з точки зору загального змісту розглядалися за такими категоріями: відсилання, екземпліфікація, деліберативність та уточнення. У літературних казках найбільш широко представлені парентетичні внесення категорії деліберативності, за допомогою якої виражаються різні відтінки впевненості або сумнівів, а також авторське ставлення до описуваних подій. Зміст парентез у даному випадку зводиться до певної зміни модальності висловлювання [2, с. 95]:

The Buckets, of course, didn't starve, but every one of them — the two old grandfathers, the two old grandmothers, Charlie's father, Charlie's mother, and especially little Charlie himself — went about from morning till night with a horrible empty feeling in their tummies. (R. Dahl “Charlie and the Chocolate Factory”).

Mr and Mrs Dursley, of number four, Privet Drive, were proud to say that they were perfectly normal, thank you very much. (J. K. Rowling “Harry Potter”).

Серед парентетичних внесень зазначеної категорії особливу групу складають внесення междометного типу (вигуки, слова і вирази окличного характеру, покликані викликати емоційну реакцію читача і привернути увагу до важливих моментів розповіді), які є типовими для даних творів [8, с. 34].

Вигуки подібного роду в мові автора зазвичай зустрічаються в казках традиційного плану:

... and when the Woman went to pick up it — lo and behold! — the cat was sitting quite comfy inside the Cave. (R. Kipling “The Cat that Walked by Himself”)

За допомогою категорії екземпліфікації, що відіграє особливу роль у літературних казках, автори вміють ненав'язливо дати у вигляді парентетичного внесення пояснення слова чи поняття. Відомості пізнавального характеру тактовно вводяться в оповідання у вигляді вставок, часто створюють гумористичний ефект і мінімізують почальність:

After going a short way they struck the old road, and before long came to a deep dell sheltered among the rocks; there they rested for a while and had such a breakfast as they could, chiefly cram and water. (If you want to know what cram is, I can only say that I don't know the recipe; but it is biscutish, keeps good indefinitely, is supposed to be sustaining, and is certainly not entertaining, being in fact very uninteresting except as a chewing exercise. It was made by the Lake-men for long journeys. (J. R. R. Tolkien “The Hobbit”)

But an English witch, for example, will know all the other witches in England. They all are friends. They ring each other up. They swap deadly recipes. Goodness knows what else they talk about. (R. Dahl “The Witches”)

Парентетичні внесення категорії відсилання виконують у літературних казках не тільки стандартні функції (автори користуються даною категорією, щоб послатися на який-небудь факт, своє попереднє висловлювання), але також служать для створення гумористичного ефекту, нерідко за рахунок вживання стандартних клішерованих обо-

ротів у мові автора, прагнучого створити тон невимушеної бесіди [1, с. 84]. Як показав матеріал дослідження, категорія відсилання представлена в літературних казках у меншому обсязі, порівняно з іншими категоріями:

This, then, was the real reason of the war between Euralia and Barodia. (A. A. Milne “Once on a time”)

To begin with, it is the smallest house in the Lane. And besides that, it is the only one that is dilapidated and needs a coat of paint. (P. L. Travers “Marry Poppins”)

За допомогою парентетичних внесень категорії уточнення [7, с. 75] автори літературних казок додають деталі та зауваження, які не мають прямого відношення до основного речення, серед яких виділяються вставки описового характеру. Будучи складовою категорією деліберативності, уточнення [1, с. 54] нерідко служить цілям створення гумористичного ефекту, який може досягатися за рахунок невідповідності між інформацією, що міститься в основному реченні, і оформлюваної парентетичним внесенням:

Once upon a time, a very long time ago now, about last Friday, Winnie-the-Pooh lived in a forest all by himself under the name of Sanders. (A. A. Milne “Winnie — the —Pooh”)

Дана логічна невідповідність зачину казки “давним-давно...” та інформації, оформленої парентетичним внесенням “приблизно минулої п’ятниці”, звучить якщо не іронічно, то, принаймні, жартівливо.

Уточнюючі парентетичні внесення визначають ставлення автора або персонажа до описуваних явищ: автор перериває основну думку оповідання для того, щоб показати читачеві думку персонажа або дати характеристику вперше згаданому герою, як, наприклад, опис Волдеморта, наведений у наступному відрізку тексту:

*Harry had been a year old the night that **Voldemort** — the most powerful Dark wizard for a century, a wizard who had been gaining power steadily for eleven years — arrived at his house and killed his father and mother.* (J. K. Rowling “Harry Potter and the Goblet of fire”)

Слід сказати, що протяжні парентетичні внесення (складаються більш ніж з одного речення) спрямовані на полегшення сприйняття твору, підвищення його дохідливості і на створення експресивності (за допомогою різноманітних внесень автори літературних казок надають своїй промові плавність, розтягнутість або, навпаки, динамічність і лаконічність) і зустрічаються частіше в казкових повістях. Протяжні описові уточнення не є домінуючими, можливо, у зв’язку

з урахуванням особливостей психології основної читацької аудиторії даних творів (на матеріалі, позбавленому емоційної привабливості, важче зосередити увагу), що призводить до загального домінування динаміки над описовістю.

Парентетичні внесення, використання яких є типовою особливістю англійської літературної казки, наближають мову даних творів до усного типу мовлення, пояснюють незнайомі слова в тексті, полегшують сприйняття описів, міркувань, допомагають відокремити головне від другорядного, сприяють створенню гумористичного ефекту [7, с. 72].

Серед випадків вживання стилістичної інверсії в літературних казках найбільш часто зустрічається винесення на початок речення обставин місця, післядієслівних прислівників і обставин способу дії. Більше половини всіх випадків інверсії служить цілям передачі динаміки дії (сюди належать випадки винесення на початок речення післядієслівних прислівників, обставин місця й обставин способу дії, присудка і, особливо, післяйменника):

Mrs Twit got key from under the doormat (where Muggle-Wump had carefully replaced it) and into the house they went. (R. Dahl “The Twits”)

Інверсія обставин способу дії, на відміну від інверсії післядієслівних прислівників, використовується як для передачі швидкості руху, так і для опису уповільнених дій. Враження сповільненості руху посилюється в наступному прикладі за рахунок використання однорідних присудків:

Slowly and very carefully he unscrewed the ink bottle, dipped his quill into it and began to write, pausing every now and then to listen. (J. K. Rowling “Harry Potter and the Prisoner of Azcaban”)

При винесенні в початкову сильну позицію теми художніх порівнянь, що виконують в реченні функцію обставини способу дії або (у прикладі, що надається) функцію обставини місця, отримують додаткову емфазу:

Far away where the sky drops down, and the sunset open doors for the nights to come through — where the running winds meet, change faces and come back — there is a prairie where the green grass grows all around. (C. Sandburg “How Two Sweetheart Dippies Sat in the Moonlight...”)

Варто зазначити, що при порушенні традиційного розташування і перестановці додаткового і головного речення кожне з них отримує додаткове посилення:

With that, Mr Twit marched away. (R. Dahl “The Twists”)

Особлива увага у даному дослідженні приділяється функціональним особливостям однорідних членів речення та їхньому впливу на ступінь емоційності тексту. Основною функцією однорідних членів речення в літературній казці є конкретизація опису і створення наочності розповіді. Описуючи дії в їх часовій послідовності, передаючи динаміку дії, однорідні присудки полегшують сприйняття речення, тому що в лаконічній формі передають зміст, для якого могло б знадобитися використання складносурядних або складнопідрядних речень. Використання ланцюжків однорідних присудків (часто в поєднанні з полісиндетоном) характеризується в літературних казках високим ступенем експресивності.

У наступному прикладі з казки Р. Кіплінга “How the Whale got his Throat” як основний фонетичний засіб при створенні перерахування використовуються римовані групи однорідних членів, які в поєднанні з полісиндетоном задають ритм усій казці:

But as soon as the Mariner, who was a man of infinite-resource-and-sagacity, found himself truly inside the Whale's warm, dark, inside cupboards, he stumped and he jumped and he thumped and he bumped, and he pranced and he danced, and he banged and he clanged, and he hit and he bit, and he leaped and he crept, and he prowled and he howled, and he hopped and he dropped, and he cried and he sighed, and he crawled and he bawled, and he stepped and he lepped, and he danced hornpipes where he shouldn't, and the Whale felt most unhappy indeed.

За допомогою однорідних присудків описується не тільки сама дія, але і її характер (швидкість або неквапливість, супроводжуючі дію емоції). Навіть у тих випадках, коли однорідні присудки виражають просту послідовність дій, їх поєднання зазвичай несе в собі додаткову інформацію. Наприклад, в казковій повісті Джоан Роулінг “Гаррі Поттер і таємна кімната” нанизування семи однорідних присудків показує, як багато справ встиг зробити Гаррі, поки Дадлі відпочивав:

While Dudley lilled around watching and eating ice-cream, Harry cleaned the windows, washed the car, mowed the lawn, trimmed the flowerbeds, pruned and watered the roses and re-painted the garden bench.

Передача швидкості дій створює в даному прикладі різкий контраст з поведінкою іншого героя, який, не знаючи, чим йому зайнятися, змагає від нудьги. Ряд численних присудків з його швидким ритмом посилює напругу і дозволяє продемонструвати цей контраст.

У результаті дослідження автор дійшов висновку, що англійська літературна казка характеризується високою частотністю живання

переліків, елементами яких є дієслова та іменники; вживанням лінійних переліків з полісіндетичним зв'язком; використанням тематичних переліків.

Випадки вживання однорідних означень у літературній казці (як правило, виражають конкретні ознаки предметів — колір, розмір, форму) не є частотними, при цьому однорідні члени, виражені не дієсловами, а в переважній більшості випадків являють собою перелік конкретних іменників — предметів або людей, сприяючи створенню наочності розповіді.

За допомогою застосування переліку автори літературних казок позитивно чи негативно характеризують здібності персонажа, його дії, вчинки; перелік в таких випадках виконує характеристичну функцію.

Most grandmothers are lovely, kind, helpful old ladies, but not this one. She spent all day and every day sitting in her chair by the window, and she was always complaining, grouching, gouching, grumbling, griping about something or other. (R. Dahl "George's Marvellous Medicine")

The rat had no morals, no conscience, no scruples, no consideration, no decency, no milk of rodent kindness, no compunctions, no higher feeling, no friendliness, no anything. (E. B. White "Charlotte's Web")

Цікавим висновком є той факт, що функція підвищення динамічності опису більш яскраво проявляється в тих уривках, де в ролі перелікових елементів виступають дієслова. Динамічність і закінченість опису в наступному прикладі створюється за рахунок поєднання прийомів: переліку та вживання сполучника перед останнім елементом ланцюжка однорідних членів.

Fledge glided down, spread out his four legs, closed his wings, and landed cantering. (C. S. Lewis "The Magician's Nephew")

Одним з найпоширеніших прийомів є використання полісіндетона, що сприяє більшій експресивності і ритмічності переліку і широко використовується в літературних казках. Особливо характерне використання полісіндетону для казок традиційного плану, за рахунок якого створюється розмірений ритм, властивий подібним творам. Частотне використання сполучника "and" на початку речень і абзаців в даних казках можна пояснити їх тісним зв'язком з казкою народною, в якій вживання цього сполучника обумовлено усною формою побутування:

And the Eldest Magician said, 'How wise are little children who see and are silent! What was that beast like? And the little girl-daughter said, 'He was round and he was flat; and his eyes grew upon stalks; and he walked side-

ways like this; and he was covered with strong armour upon his back.’ And the Eldest Magician said, ‘How wise are little children who speak truth! Now I Know where Pau Amma went. Give me the paddle!’ (R. Kipling “The Crab that Played with the Sea”)

Полісінтедон в літературній казці виступає, передусім, як засіб зв’язку однорідних членів речення всередині простого речення та самостійних речень у складносурядному реченні, а також як засіб зв’язку самостійних речень в абзаці і абзаців всередині тексту. Нанизування речень і абзаців використовується в цілях створення ефекту пригадування послідовності подій, що, безсумнівно, робить такі казки схожими на усну розповідь. Поряд з найбільш часто зустрічаємим сполучником “and” використовуються “or”, “because” “so”, “then”.

So he went into the dining-room and “glued his face” as they say, to the window. ...So while Digory was staring out of the dining-room window, Polly was lying in bed, and both were thinking how terribly slowly the time could go. (C. S. Lewis “The Magician’s Nephew”)

Вживання паралельних конструкцій для деяких видів казок стає провідною ознакою прагматичного впливу на читача (наприклад, посилене використання паралельних конструкцій з лексичними повторами в коротких казках) і демонструє стилістичну сутність повтору у всьому його прояві — посиленні логічного та емоційного впливу на читача.

Спільність синтаксичної побудови, використання паралельних конструкцій є властивістю коротких казок традиційного плану, для яких характерний паралелізм епізодів — повтор схожих обставин, в які потрапляють герої. Подібні епізоди описуються за допомогою дистантно розташованих паралелізмів і лексичних повторів, при цьому найчастіше описи повторюються практично дослівно, із заміною лише декількох ключових слів. Коротка казка традиційного типу може бути цілком побудована на триразовому (або багаторазовому) повторі одної і тієї ж події, що відбувається по черзі з різними дійовими особами.

У наступному прикладі у вигляді паралельних конструкцій оформлені іронічні зауваження автора з приводу сім’ї Дурслів, котрі ведуть звичайний спосіб життя, в якому, природно, немає місця для чарівних подій. Вперше автор підкреслює цю думку в самому початку твору, описуючи загальну атмосферу, що панує в сім’ї:

Mr and Mrs Dursley, of number four, Privet Drive, were proud to say that they were perfectly normal, thank you very much.

Через кілька сторінок повторно використовується теж саме слово-сполучення, що характеризує типовий ранок містера Дурслі, в якому “не було ніяких сов”.

Mr Dursley, however, had a perfectly normal, owl-free morning. (J. K. Rowling “Harry Potter and the Philosopher’s Stone”)

Таким чином, паралелізм у літературних казках сприяє реалізації різних прагматичних функцій: привертає увагу читачів, створюючи певний образ персонажа, готує читача до адекватного сприйняття художнього тексту, допомагає побудувати більш повну, логічно структуровану картину художньої дійсності.

Прийом наростання широко використовується для посилення виразності оповідання, емоційного впливу на читача. Серед видів наростання типових для літературних казок кількісне наростання зустрічається частіше, ніж логічне.

У даному прикладі кількісне наростання використовується при описі загальної радості з приводу прибуття в будинок Мері Поппінс:

And that is how Mary Poppins came to live at Number Seventeen, Tree Lane. And although they sometimes found themselves wishing for the quieter, more ordinary days when Katie Nanna ruled the household, everybody, on the whole, was glad of Mary Poppins’s arrival. Mr. Banks was glad because, as she arrived by herself and did not hold up the traffic, he had not had to tip the Policeman. Mrs. Banks was glad because she was able to tell everybody that her children’s nurse was so fashionable that she didn’t believe in giving references. Mrs Brill and Ellen were glad because they could drink strong cups of tea all day in the kitchen and no longer needed to preside at nursery suppers. Robertson Ay was glad, too, because Mary Poppins had only one pair of shoes, and those she polished herself. (P. L. Travers “Mary Poppins”)

Анафора і епіфора активно використовуються в літературних казках (хоча епіфора, відповідно до результатів даного дослідження, характеризується більш низькою частотою вживання, ніж анафора). Як і в інших жанрах художньої літератури, ці види синтаксичного паралелізму використовуються в казках у цілях емпатичного виділення важливих елементів.

The angry, frightened faces had vanished. The angry, frightened voices were silent. (C. S. Lewis “The Magician’s nephew”)

The story had been picked overso many times, and had been embroidered in so many places, that nobody was quite sure what the truth was any more. (J. K. Rowling “Harry Potter and the Goblet of Fire”)

Однією з основних функцій анафори і епіфори в літературних казках є створення колориту усного оповідання, а також властивого йому певного інтонаційного малюнка, що виражається в деякій наспівності, плавності.

He ran through the tea trees; he ran through the mulga; he ran through the long grass; he ran through the short grass; he ran through the Tropics of Capricorn and Cancer; he ran till his hind legs ached. (R. Kipling “The Sing-Song of Old Man Kangaroo”)

For he hopped like a cricket; like a pea in a saucepan; or a new rubber ball on a nursery floor. He had to! He tucked up his front legs; he hopped on his hind legs; he stuck out his tail for a balance-weight behind him; and he hopped through the Darling Downs. He had to! (R. Kipling “The sing-Song of Old Man Kangaroo”)

Отже, основними засобами актуалізації емоційності в текстах англомовних казок є використання таких лінгвістичних засобів на лексичному та синтаксичному рівнях: парентетичні внесення, стилістична інверсія, авторські відступи та звернення до читачів, використання паралельних конструкцій, анафори, епіфори тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Александрова О. В. Проблемы экспрессивного синтаксиса. — М., 1984. — 213с.
2. Бойко С. П. Что за прелесть эти сказки. — Ставрополь: Ставропольское кн. изд-во, 1982. — 158 с.
3. Брауде Л. Ю. Скандинавская литературная сказка. — М.: Наука, 1979. — 208с.
4. Виноградов В. С. Общие лексические вопросы — М., 2004. — 236 с.
5. Гальперин А. И. Очерки по стилистике английского языка / Александр Иванович Гальперин. — М.: Просвещение, 1999. — 192с.
6. Герасимова Л. Я. Усилительные наречия в современном английском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук/ Л. Я. Герасимова. — Л., 1970. — 26 с.
7. Комарова А. М. О соотношении субституции и экспрессивности (на материале английского языка) // Экспрессивность на разных уровнях языка: Межвузовский сборник научных трудов / А. Комарова. — Новосибирск, 1984. — С. 31–41.
8. Костюк Н. Н. Синтактико-стилистические функции парентетических введений в художественной литературе: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. — М., 1985. — 24 с.
9. Лашкевич О. М. Роль вводных слов и словосочетаний в выражении модальности текста: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. — М., 1984. — 22 с.

Стаття надійшла до редакції 13.09.13